

Márai Sándor: Vasárnapi krónika

Márai Sándor *Vasárnapi krónika* című kötetének újrakiadása „másfajta” íróval ismertet meg bennünket. Az irodalomtörténet számon tartja például az *Egy polgár vallomásainak* korszakos jelentőségét, az olvasók felfedezik a *Napló* kötetek írói és gondolati értékeit, de mindig eléggé árnyékban maradt az író publicisztikája, még a kötetben napvilágot látott cikkek jelentős részéről is megfigyelhetők. Rónay László Márairól írt könyvében a veszélyes és veszélyeztetett „új kor” sejtelmét érzi az író cikkeiben 1937-től, Szegedy-Maszák Mihály pedig a spengleri tétel, a nyugati kultúra alkonya kapcsán idézi a Vasárnapi krónika cikkeit. Pomogáts Béla a Márai-breviáriumban határozottan kiemeli a *Búcsú – előszó helyett* című írást a Vasárnapi krónikából, lezárva vele az írói pálya harmincas évekbeli szakaszát. („Most, amikor sötétedni kezd a drága táj fölött, mely második hazám volt, s melynek földrajzi neve Európa: behunyom szemem, hogy jobban lássam egy pillanatra, s nem akarom elhinni, hogy ez a búcsú.”) A kötet írásait maga az író is fontos kordokumentumnak nevezi jegyzetében, fontosnak tartja a cikkek megjelenési időpontját. Az 1936-tól 1943-ig megjelent cikkek „stiláris zökkenőért” elnézést kér olvasóitól, így érzi hitelesebbnek a szöveget, ezért nem változtatott. Fontosabbnak tartotta az igazságot és a hűséget a stílus szépségénél. Az újraolvasás kapcsán pedig figyeljünk a jellegzetes Márai-motívumok megjelenésére, a más művekkel való összefüggésre és a publicisztikai jellegben való felülemelkedésre.

Búcsúzni kényszerül az író a szeretett Európától, a hajdani élmények és felfedezések, a „közös műveltség” színhelyétől, Párizstól, Londontól, Genftől 1939 szeptember 3-án. Igen, az *Egy polgár vallomásainak* írója – a korábbi európai pillanatoktól búcsúzik, a *Napnyugati őráratnak* „vége”, nagyon messzire kerültek tőle a londoni kémények, gyepek, a tengerízű levegő és „a szabadság kalandjának íze”. A kötet élére helyezett „búcsú” egyértelműen felnagyítja a személyességet, a líraiságot. Az elválni nem tudás és a kötelező búcsú vitatkozik egymással, a hajdani béke fényei az eljövendő háború árnyékával. Csaknem költői megjelenítő erővel idézi az európai tájak feledhetetlen emlékét, Svájc havasait és Bretagne vörös szikláit, fájón leltároz és mint egy versben felkiált („látlak, látlak és még egyszer idézlek, Európa!”). A kötet bevezető cikkében is – mint más Márai-művekben is – Európa, az európai örökség, Európa arcai kulcsszóként kerülnek elő, sugárzásuk van. Másrészt világosan szeretne fogalmazni: elválasztani egymástól a „darált és szajkolt pártprogramok” Európáját a másik, az igazi Európától, mely az értelem, a szellem világa, Rembrandt, Goethe és Arany János világa. Márai mindig hivatkozik Európára, az európai szellemre, európai lélekre: például 1936. december 25-én Briand és a pán-európai gondolat kapcsán. Vagy 1937. augusztus 29-én

a nyugtalanság völgyének nevezi Európát, hiszen „mindenféle guelfek és ghibellinek vi-csorognak egymásra, származás, faj, világnézet, osztály, nyelv, a birtoklás jogos ténye és a szükséglet indokolt igénye...” Aztán 1938. április 18-án Holbein kapcsán az égő Európában „színt valló” emberről vall. S ne felejtjük el azt a vallomást tevő Márait, aki *A nagyító* című írásában 1939. január 8-án az alkotó emberben hisz az embertelenség időszakában („Hiszek abban, hogy él még néhány író a világon, aki a kifejezés biztos és tiszta eszközeivel vizsgálja az emberi igazságot...”). Önkéntelenül eszünkbe jut Babits Mihály *Örökké él a felhők mögött* című vallomása: „Ember vagyok, s hiszek az emberben...” S a polgár vallomásait megfogalmazó Márai 1939. június 4-én is a kassai temetőbe megy, Jakab polgár munkáit dicséri: magyar Buddenbrookoknak nevezi őket. *A Nyári est* című 1941. június 22-én megjelent cikke hajdani itáliai utazásait idézi fel, Triesztet, Vicenzát és Arcot, s a gyakran visszatérő tenger-motívumot („Emlékszel a tengerre? A testek örökké emlékeznek a tengerre, mint a szeretők.”) A négy évszázak prózakölteményeiben is újra meg újra megjelenik a tenger élménye, a végtelenség ígérete, az álom varázsa.

A világ félelmes hírei körbefonják, nem tud szabadulni tőlük. Ahogyan az *Ujjgyakorlat* című versében megfogalmazta: „A világ csapda. Nincs menekülés.” Márai, az újságíró pillanatnyi élményeit rögzíti a *Péntek, március 11.* című írásában 1938. március 13-án, amikor a német csapatok Seyss-Inqart hívására átlépik az osztrák határt, Schuschnigg szavait hallja: „Isten óvja Ausztriát!” Elkezdődik valami. Az Anschluss. S folytatja a *Háború és béke* című cikkében 1938. március 27-én. Az újságcikk gyors adatai, rögzített pillanatai kiegészülnek Márai, az író vallomásával, az éjszaka, a Lánchídon hazamenő ember gondolataival, Tolsztoj *Háború és békéjének* örökké időszerű alakjaival, eseményeivel, nézeteivel. („Miért van háború? S miért, hogy Pierre-t nem ölik meg a háborúban, de Andrej herceget megölik, s felnéz a csillagos égre, mely a csatát fölött szikrázik, s egyszerre érti, miért kellett elmenni a háborúba és miért kellett meghalni?”). Az igazi író ha „csupán” újságcikket ír, hetente „kötelező” írást adja le a lapnak, mindig többet mond, túllép a megírandó eseményeken. 1937. február 28-án *Aranykor?* című írásában, a tébolyodott korban, a bolsevizmus és a fasizmus időszakában meglepődve tűnődik el a világ megítélésén, mintha olykor nem vennénk észre a kor értékeit, aranyló színeit, békéjét, nyarait, utazásait. S keserűen teszi hozzá az aranykorért „fizető” jövődő vaskor elkerülhetetlenségét. Vagy *A negyvenéves férfi* című 1937. március 7-i írásában Jean Guehenno könyvét olvasva a szélsőjobb vagy a szélsőbal rohamosztagaiba állás választását veti fel. A „harc”, a „világnézet”, a „mozgalom” veszélyeire figyelmeztet. A *Szegény Winnetou*-ban pedig 1937 április 4-én May Károly könyvét idézve például a munkanélküliek, a spanyol polgárháború borzalmait jutnak eszébe. „A kalandregény hőse ma egy-egy város, mely egyik napról a másikra elpusztul, vagy az emberiség, mely feltartott kezekkel megadja magát egy barbár, fehérbőrű végzetnek – s az agyafűrt rézbőrűek elmaradtak e háborzongató versenyben.” Márai, az újságíró tudja, hogy az egyik fényképen Sztálin még barátságosan poharazgat Tuchacsevszkij marsallal, de később már a marsallt agyonlőtték (*Az úr Papitiben*). Másutt meg a háborús veszélyről ír, sajnos Hitler Mein Kampfja minden veszedelmet előre jelez. Chamberlaint Hitler Kutuzovjának nevezi (*Hajnalban*). Keserűen jegyzi fel 1939. október 29-én, hogy Európában számos egyezményt írnak alá, tárgyalnak, egyezkednek, aztán újra egyezményt kötnek, s később minden másképpen lesz (*Az egyezmény*). 1941. június 15-én az újkori történelem legnagyobb tragédiájáról ír: egy éve a német csapatok bevonultak Párizsba (*Az évforduló*). 1941. június 22-én Carco „Nostal-

gie de Paris"-ját olvassa, s a németek elől elmenekülőkkel együtt ő is érzi a távoli Bois illatát, Párizs varázsát (*Nyári est*). S *A szótár* című cikkében 1942. március 22-én időszzerű eseményt ír le: a megszállt Párizsban a Francia Akadémia megtartotta szabályos ülését. Ezt a tényt, adatot használja fel az író arra, hogy mindnyájunk legfontosabb teendőjére figyelmeztessen. Arra, hogy bármilyen végzetes történelmi, társadalmi helyzetben is dolgoznunk, írunk, alkotnunk kell. Ez a mi „hősiességünk” – állapítja meg.

Márai mindig az irodalom vonzásában élt. Írókról és művekről vall például az *Egy polgár vallomásaiban*, a *Napló* kötetekben, az *Ég és föld* prózaverseiben és egyebütt. A Vasárnapi krónika című kötetében, *Csillag* című írásában arról számol be, hogy 1942. szeptember 20-án Zágónba látogat el. Mikes Kelemen szülőházát keresi, egy híres tölgyfánál mereng el, s eltűnődik a magyar írósorson. A különös az, hogy később maga Márai is másfajta magányban, hosszú emigrációban őrizte, mint hajdan Mikes, a magyar nyelvet. „Csodálatosan itthon érzem magam: egy halott író társ vendége vagyok. Ez az író társ szellemével és tehetségével ajándékba adta mindnyájunknak, a magyar irodalomnak a könnyű, édes, készséges kifejezést, a magyar irodalmi nyelvet...” Márai nem újságcikket ír, nem egyszerűen „egy témát” dolgoz fel: ő személyességével teszi magas színvonalúvá írását, igazi esszét ad kezünkbe. Hasonlóképpen készít – Illés Endre szavával – krétarajzot Török Gyuláról 1942. december 25-én. Első éves bölcsész-ként ismerte meg a szerkesztőségben, és akkor még Márai apja ajánlotta be fiát Török Gyulának. Ő vigyázott rá. Török Gyula vörös szakállú, fehér archbőrű, zöldköves gyűrűt viselő, különös jelenség volt. Szívbeteg, aki „a halál révületében élt”. Krúdyt idézi: „Szakállt viselt, mint Keleten az urak.” A magyar irodalom egyik legnagyobb ígértének tartották. *A magányos lovas* címmel pedig Lovik Károlyról készített arcképet 1940. március 17-én. Úgy jellemzi, hogy ez a magányos lovas nem egy kávéház márványasztala mellett képzelte az ügétést, hanem mintha valóban száguldott volna igazi lovon. Úri tartózkodással, lóhátról nézte a világot. 1942. március 8-án *Ambros és a mérték* címmel rajzol portrét a mesterről, aki úgy hiányzik irodalmi életünkéből – jegyzi meg Márai –, mint régebben nemzedékének Gyulai Pál. Mértéket jelentett, az írók írója volt, kérlelhetetlen, megközelíthetetlen, szigorú bíráló. Márai saját korának alacsony szintű bírálatát, mélyre zuhanását, végzetes rosszhiszeműségét támadja. Érdekese kapcsolódik össze Márai politikai és irodalmi témája *A regény vége* című írásában. Roger Martin du Gard Thibault család című hatalmas regénye csak félig záródik le az első világháború időszakával, Jacques és Antoine sorsával. Sajnos a kor – 1940. június 9-én jelent meg ez a Márai-írás – folytatja a regény történetét, ugyanazok a helységnevek jelennek meg újra a háborús jelentésekben. Az író Tolsztojra hivatkozik, aki egyszer arról panaszkodott Gorkijnek, hogy hiába írt meg minden fontosat, az emberek nem tanultak belőle. Ez a helyzet Roger Martin du Gard regényével is.

Az író legtöbb művében önmagáról vall, még epikus műveiben is gyakran elrejtőzik szereplői mögé. Márai búcsúzik Európától, ő emlékezik hajdani európai útikalandjaira. Ő jár a szerkesztőségben, olvassa az újságot, hallgatja a világháborús híreket. Ő él a nyugtalanság völgyében, ő szeretne szigetre menekülni, ő utazik Zágónba Mikes Kelemen emlékét keresni. S ugyanakkor nemcsak minden könyvnek, hanem minden egyes kötetnek is megvan a maga sorsa. A most újra kiadott Vasárnapi krónika első, 1943-as, Révai-kiadását vettem meg egyszer egy antikváriumban. Ebbe a kötetbe valaki 1944–1945-ben tintával címetek, adatokat írt be. Sz. J., e számomra ismeretlen hajdani olvasó, talán akkori katonaszökevény (vagy más veszélyeztetett helyzetben lévő férfi) folytatta Márai keserű búcsúját Európától „Amit még el kellett mondani”

címmel. („Visszavonhatatlanul vége Európának, vége Magyarországnak és vége eddigi életformánknak...”) A vallomást tevő személy talán önmaga vetett véget életének vagy végletes veszedelmekbe sodródott. Ugyanő a következő Márai-sorokat húzta alá tintával: „...hogy jó hazafiak akkor vagyunk, ha mindazt, ami hazánk egyéni, nemzeti sajátja és értéke, bele tudjuk illeszteni az európai szolidaritás magasabb összhangjába.” (Révai, 1943.–Akadémiai–Helikon, 1994.)

Izeker Endre